

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 339.5

DOI: <https://doi.org/10.32782/easterneurope.36-2>

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ ТА СЛОВАЧЧИНИ

COMPARATIVE ANALYSIS OF FOREIGN TRADE IN UKRAINE AND SLOVAKIA

Вдовин М.Л.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри статистики,
Львівський національний університет імені Івана Франка

Гусак Н.М.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Львівський національний університет імені Івана Франка

Vdovyn Mariana, Husak Nazarii

Ivan Franko National University of Lviv

У статті проаналізовано основні абсолютні (обсяг експорту, імпорту, торговельний баланс) та відносні (індекс товарності, індекс чистої торгівлі, коефіцієнт покриття імпорту експортом, експортна квота, імпортна квота, зовнішньоторговельна квота) показники розвитку Словаччини та здійснено порівняльний аналіз зовнішньоторговельної діяльності Словаччини та України. На основі проведеного дослідження зроблено висновок про рівень відкритості обох країн, ступінь їхньої залежності від світових ринків та міру участі у міжнародному поділі праці. У процесі дослідження було використано лінійні діаграми для представлення динаміки основних зовнішньоторговельних показників Словаччини; секторні діаграми – для відображення товарної структури експорту та імпорту Словаччини; стовпчикові діаграми – для порівняння показників розвитку зовнішньоторговельної діяльності України та Словаччини.

Ключові слова: індекс товарності, зовнішньоторговельна діяльність, порівняльний аналіз, індекс чистої торгівлі, експортна квота, імпортна квота, торговельний баланс, коефіцієнт покриття імпорту експортом, міжнародний поділ праці, зовнішньоторговельна квота.

The article examines the main absolute (volume of exports, imports, and trade balance) and relative (marketability index, net trade index, coefficient of export coverage, export quota, import quota, foreign trade quota) indicators of Slovakia's development, and performs comparative analysis of the foreign trade in Slovakia and Ukraine. On the basis of the conducted research, conclusions were made about the level of development of foreign trade activity, including the assessment of the level of openness of both countries, the degree of their dependence on world markets and the degree of participation in the international division of labour. In the research process, linear diagrams were used to display the dynamics of Slovakia's main foreign trade indicators; sector diagrams – to display the commodity structure of exports and imports of Slovakia; bar charts – to compare the indicators of development of foreign trade activity of Ukraine and Slovakia. In the article, the main indicators of Ukraine's foreign trade activity are calculated taking into account the average exchange rate of the Ukrainian hryvnia to the euro for each specific year (2012–2021), which can be found on the official website of the National Bank of Ukraine. Ukraine and Slovakia are neighbouring countries, and Slovakia is a member state of the European Union. Thus, Ukraine is interested in promoting good neighbourly foreign trade relations between countries, as this will contribute to further integration of Ukraine into the European Union. The study of the indicators of foreign trade activity of Slovakia and their comparison with the indicators of Ukraine will make it possible to compare the positions of both countries on the world arena and to identify shortcomings in the foreign trade activity of Ukraine. In addition, the analysis of the commodity structure of Slovakia's exports and imports will make it possible to identify potential opportunities for increasing foreign trade between the two countries.

Keywords: marketability index, foreign trade activity, comparative analysis, net trade index, export quota, import quota, trade balance, coefficient of export coverage.

Постановка проблеми. Зовнішньоторговельна діяльність кожної країни є одним з найважливіших показників її економічного розвитку, адже характеризує міру залучення економіки у торговельну діяльність на міжнародній арені. Словаччина є країною, яка активно розвивається, тому аналіз її зовнішньоторговельної діяльності є досить важливим для розробки прикладних аспектів у сфері інтеграції України до Європейського Союзу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань розвитку зовнішньоторговельної діяльності Словаччини та України займалися багато науковців. Зокрема, вітчизняні науковці С. О. Якубовський, О. В. Журавльов проаналізували основні показники зовнішньої торгівлі Словаччини [1; 2], а В. М. Горбачук здійснив аналіз експортної діяльності Словаччини у розрізі товарних груп [3]. Окрім цього, конкурентоспроможність зовнішньоторговельної діяльності Словаччини на європейському ринку, рівень відкритості її економіки та залежності від світових ринків дослідили такі словацькі економісти, як: В. Павлічкова [4], К. Борсекова, С. Чапкова, Ф. Флашка, С. Колошта, К. Віталішова [5], Ш. Самсон [6]. Аналіз структури та динаміки зовнішньої торгівлі України, основні проблеми та можливості покращення її зовнішньоторговельної діяльності описали у своїх наукових працях такі дослідники, як: А. А. Вдовічен [7], Н. М. Богацька [8], О. В. П'янкова, О. С. Ралко [9]. Варто також згадати наукову працю М. Я. Шемчук, у якій автор здійснив порівняльний аналіз зовнішньоторговельної діяльності Словаччини та України [10], і статтю О. Раєвневої та С. Філіп, у якій автори описали основні тенденції розвитку зовнішньої торгівлі обох країн та відмінності між ними [11]. Проблема дослідження зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС присвячена низка наукових праць, зокрема [12; 13]. Слід також зазначити,

що велику увагу авторів у [14] зосереджено на макроекономічному розвитку України.

Постановка завдання. Метою дослідження є оцінювання розвитку зовнішньоторговельної діяльності Словаччини, а також здійснення порівняльного аналізу головних показників зовнішньої торгівлі України та Словаччини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення розвитку зовнішньоторговельної діяльності кожної країни є дуже важливим при дослідженні її позиції на міжнародній арені. Стан зовнішньої торгівлі країни можна оцінити за допомогою таких показників: індекс товарності, індекс чистої торгівлі, експортна квота, імпортна квота, зовнішньоторговельна квота, коефіцієнт покриття імпорту експортом. Під час розрахунку цих показників використовують обсяги експорту, імпорту та ВВП.

Для початку проаналізуємо динаміку експорту та імпорту Словаччини. Як видно з рис. 1, обидва показники зростали з 2012 р. по 2019 р. з середньорічним темпом приросту приблизно 3-4%. Згодом, у зв'язку з глобальною кризою, спричиною пандемією коронавірусу, у 2020 р. обсяг експорту знизився на 5,5%, а обсяг імпорту – на 9,2%. Проте в наступному році обидва показники досить стрімко зросли, і досягли рекордних позначок, адже становили близько 87,6 млрд. євро. Імпорт трохи перевищив експорт, на 16 млн євро. Варто також зазначити, що частка експорту Словаччини в експорті Європейського Союзу за останні 10 років становила стабільно приблизно 2,1%, а частка імпорту була майже ідентичною і коливалася навколо 2%.

Судячи з динаміки торговельного балансу, видно, що майже у всіх роках було активне сальдо торговельного балансу, яке до 2017 р. стабільно перевищувало 2 млрд. євро (рис. 2). Проте у 2019 р. та 2021 р. можемо спостерігати дефіцит торговельного балансу,

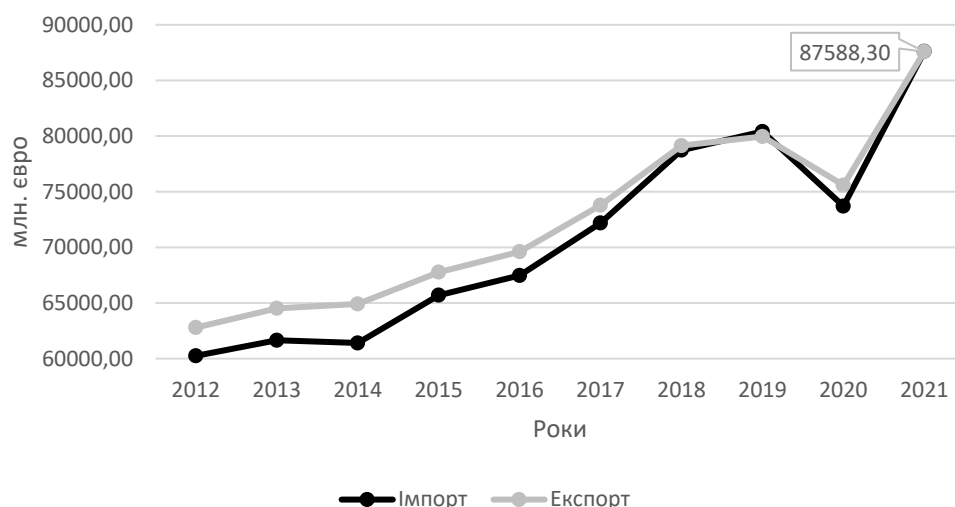

Рис. 1. Динаміка експорту та імпорту Словаччини за 2012–2021 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними: [15]

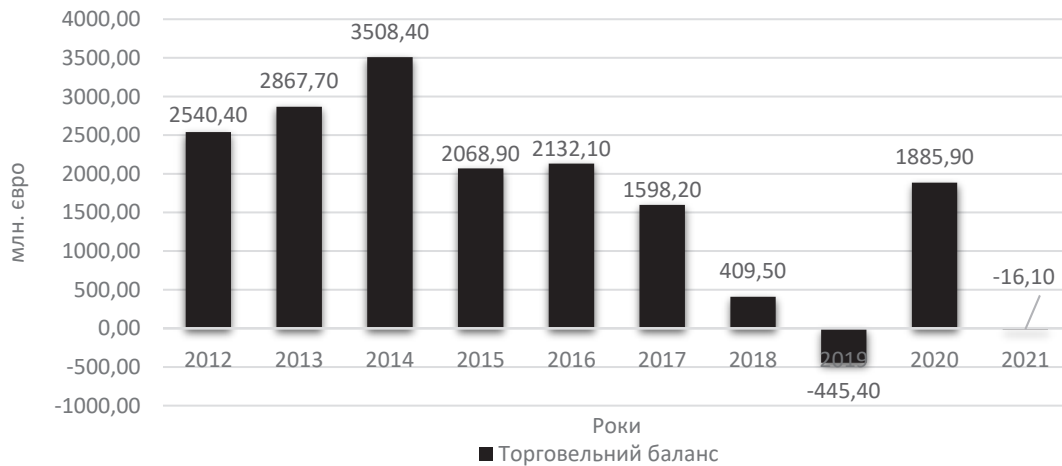

Рис. 2. Динаміка торговельного балансу Словаччини за 2012–2021 рр.
Джерело: побудовано авторами за даними: [15]

який в останньому аналізованому періоді не був суттєвим, але у 2019 р. становив майже пів мільярда євро.

Далі проаналізуємо структуру зовнішньоторговельної діяльності Словаччини. У 2021 р. машини, транспортне обладнання та промислові товари разом становили понад 85% усього експорту Словаччини (рис. 3). Водночас більшу частину займали саме машини та транспортне обладнання. На інші групи товарів припало менше однієї шостої експорту, тобто це такі групи, як: їжа, напої та тютюн, сировина, паливно-мастильні матеріали, хімічні речовини. Серед них найменшою була частка сировини, яка становила трохи більше, ніж 2%.

Щодо імпорту, то в цьому випадку машини, транспортне обладнання та промислові товари становили менш, ніж три четверті всього імпорту (рис. 4). Серед решти категорій товарів

найбільшу частку займав імпорт хімічних речовин, що становило майже 9% від усього імпорту Словаччини.

Далі проаналізуємо квоти. Імпортна квота – це виражене у відсотках відношення обсягу імпорту до ВВП. Вона демонструвала досить мінливу тенденцію, проте здебільшого перевищувала 80% (рис. 5). У 2020 р. відбулося різке зниження цього показника на 5,5%, у зв'язку кризою, і це можна пояснити значно сильнішим зниженням імпорту Словаччини, порівняно зі зниженням її ВВП. Але у 2021 р. імпортна квота досить стрімко зросла, тому можемо зробити висновок, що за останній аналізований рік країна стала більш залежною від імпорту на понад 10%.

Експортна (виражене у відсотках відношення експорту країни до її ВВП) і зовнішньоторговельна (виражене у відсотках відношення зовнішньоторговельного обігу країни до її ВВП)

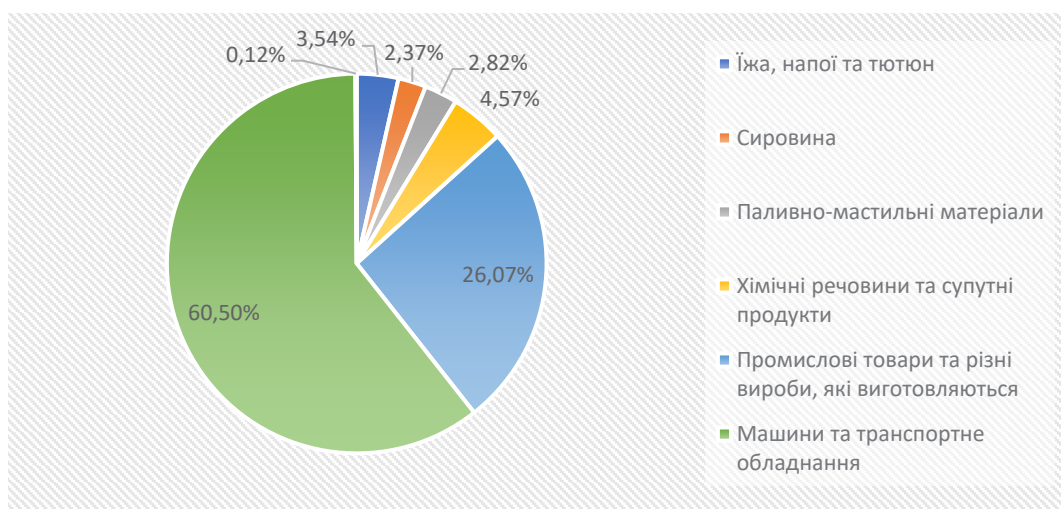

Рис. 3. Структура експорту Словаччини у 2021 р.
Джерело: побудовано авторами за даними: [15]

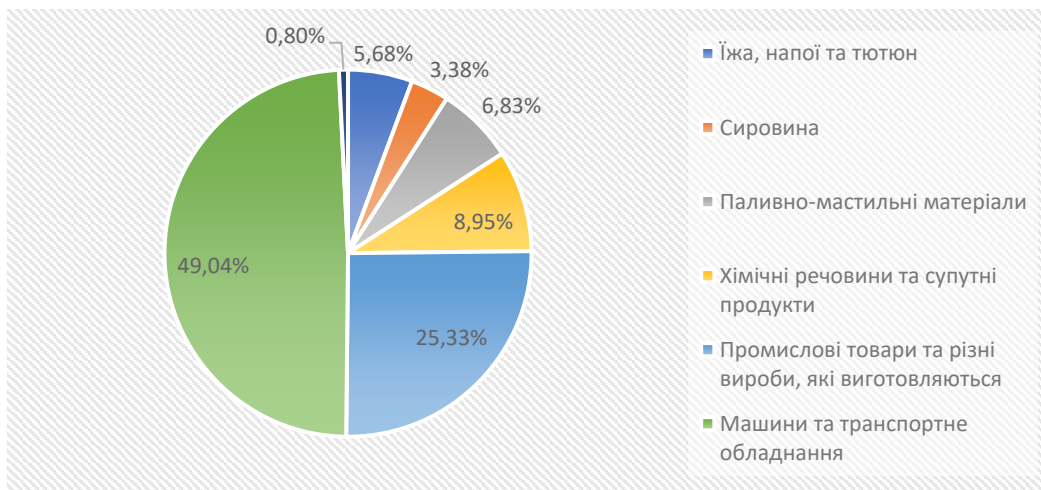

Рис. 4. Структура імпорту Словаччини у 2021 р.

Джерело: побудовано авторами за даними: [15]

квоти мали ідентичну динаміку, і, на рис. 5 можна спостерігати, що спочатку був досить великий розрив між експортною та імпортною квотами, але він з плином часу дедалі скорочувався, і, починаючи з 2018 р. криві практично накладаються одна на одну. Це свідчить про мінімальний розрив між імпортом та експортом Словаччини. Загалом, експортна квота стабільно перевищувала імпортну, крім 2019 р. та 2021 р., оскільки в ці роки імпорт був більшим за експорт. Найбільшою експортною квоту була у 2021 р. і становила 90,2%. Оскільки за весь аналізований період експортна квота була вищою за 35%, то можна зробити висновок, що економіка Словаччини є досить відкритою. Додатково переконалися в цьому дає нам змогу зовнішньоторговельна квота, яка стабільно перевищувала 45%, а у 2021 р. перевищила навіть 90%,

що свідчить про високу інтенсивність міжнародних торговельних зв'язків Словаччини.

Проаналізуємо також останню трійку показників. Індекс товарності характеризує міру участі національної економіки у міжнародному поділі праці і обчислюється як відношення зовнішньоторговельного обігу країни до її ВВП. З рис. 6 бачимо, що цей показник мав досить мінливу динаміку. Найнижче значення його становило 1,62 у 2020 р., а найвище значення – в наступному році, коли індекс товарності становив 1,8. Тобто, можна зробити висновок, що Словаччина стоїть на шляху до активної участі у міжнародному поділі праці, і позитивним є те, що в минулому році показник був найвищим за останні 10 років.

Коефіцієнт покриття імпорту експортом (відношення експорту до імпорту) здебільшого

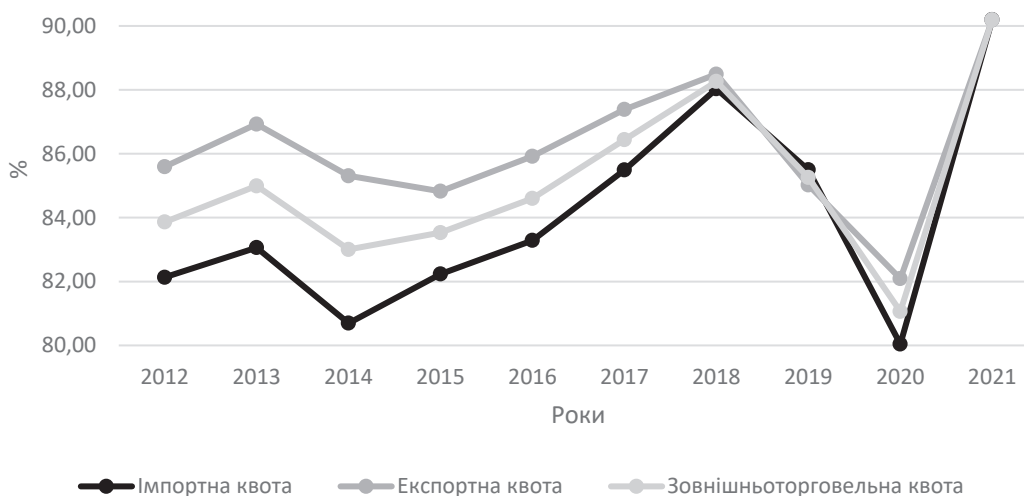

Рис. 5. Динаміка експортної, імпортної та зовнішньоторговельної квоти Словаччини за 2012–2021 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними: [15]

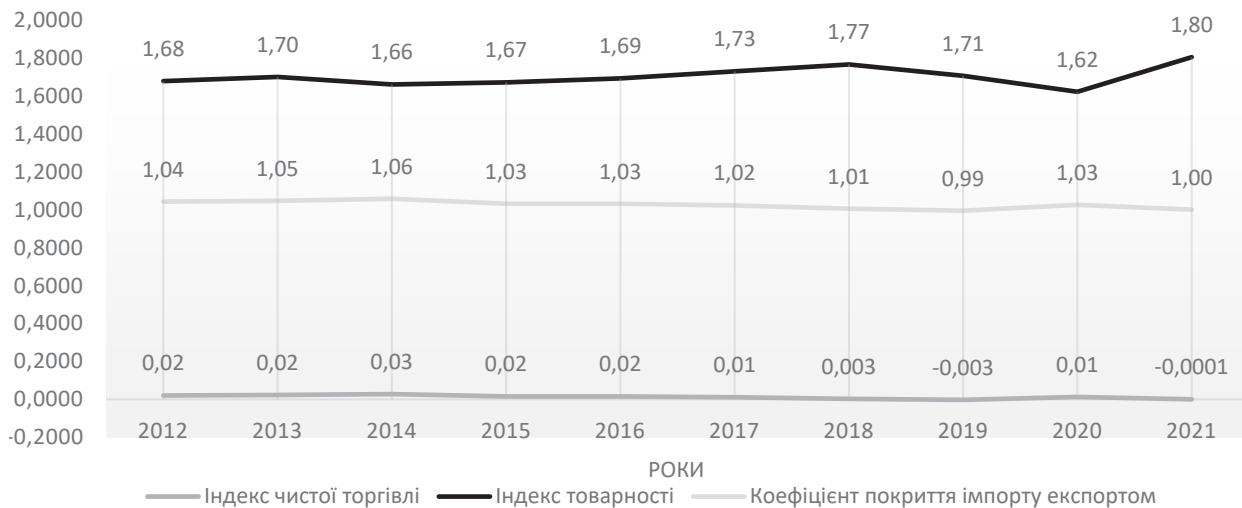

Рис. 6. Динаміка індексу чистої торгівлі, індексу товарності та коефіцієнта покриття імпорту експортом Словаччини за 2012–2021 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними: [15]

перевищував одиницю, що свідчить про активне сальдо торговельного балансу. Найвище значення цього показника становило 1,06 у 2014 р.

Індекс чистої торгівлі у 2019 р. та 2021 р. був від'ємним, оскільки імпорт перевищував експорт. Найбільшим цей показник був у 2014 р., тобто рівень перевищення експорту над імпортом у цьому році був найвищим.

Для аналізу показників зовнішньоторгівельної діяльності України спочатку потрібно перевести обсяги експорту, імпорту та ВВП України у євро, з урахуванням середнього курсу української гривні відносно євро за кожний рік (2012–2021), який відображено на офіційному сайті Національного банку України [16].

Тепер проаналізуємо динаміку експорту та імпорту обох країн (рис. 7, 8). До 2015 р. експорт

України перевищував експорт Словаччини, навіть досить суттєво. Адже, наприклад у 2012 р. він був більшим на 25,6 млрд. євро. Проте у зв'язку із суттєвим скороченням українського експорту у 2015 р., експорт Словаччини, починаючи з цього року, стабільно перевищував експорт України. Хоча, варто зазначити те, що все ж таки дві криві на графіку зближуються, і це є позитивним явищем, адже означає, що розрив між експортом України та Словаччини дедалі скорочується. Щодо імпорту, то динаміка майже ідентична, адже обидва графіки є дещо схожими. Найбільший обсяг експорту Україна мала у 2012 р., який становив майже 109 млрд. євро, а Словаччина – у 2021 р., він становив понад 86 млрд. євро. І у 2021 р. обсяг імпорту України майже досягнув обсягу імпорту

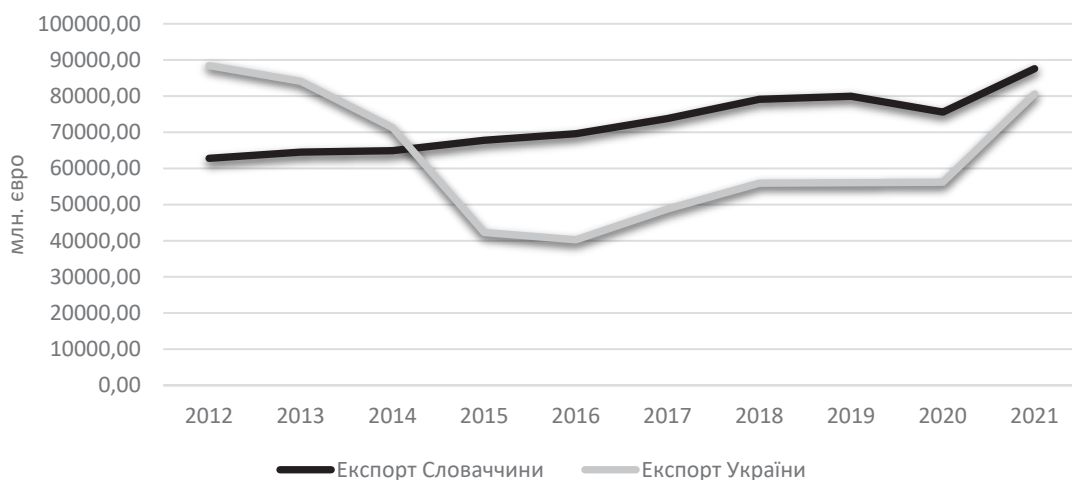

Рис. 7. Динаміку експорту України та Словаччини за 2012–2021 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними: [15; 17]

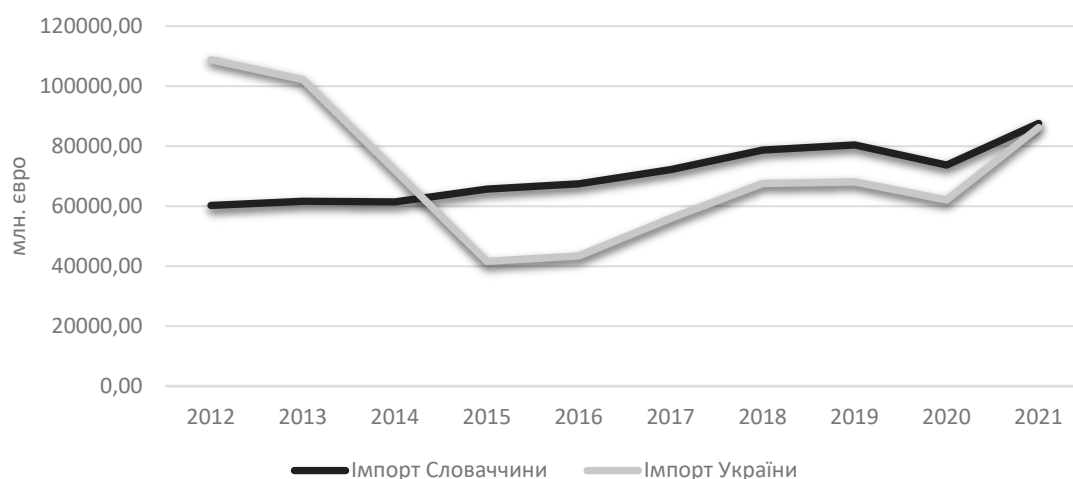

Рис. 8. Динаміку імпорту України та Словаччини за 2012–2021 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними: [15; 17]

Словаччини, адже різниця між ними була приблизно 1,5 млрд. євро.

Далі проаналізуємо індекси зовнішньоекономічної діяльності Словаччини та України. Індекс товарності завжди був вищим у Словаччини, ніж в Україні (рис. 9). У Словаччини цей показник стабільно перевищував 1,6 впродовж аналізованого періоду, а в Україні у 2015 р., 2019 р., 2020 р. та 2021 р. був меншим за одиницю. Найнижче значення цього показника для України становило 0,85 у 2015 р. Тобто, можемо констатувати, що міра участі національної економіки Словаччини в міжнародному поділі праці є суттєво вищою, порівняно з Україною.

Стосовно індексу чистої торгівлі, то на рис. 10 видно, що впродовж усього аналізованого періоду дефіцит торговельного балансу

для України був звичним явищем, адже індекс чистої торгівлі майже стабільно був меншим за нуль (рис. 10). Але у 2015 р. експорт України несуттєво перевищив імпорт, внаслідок чого індекс чистої торгівлі становив майже одну соту (0,008). У Словаччини, навпаки, індекс чистої торгівлі здебільшого перевищував одиницю, адже майже у всіх роках був профіцит торговельного балансу. Тільки у 2019 р. та 2021 р. можемо спостерігати від'ємне значення індексу, що свідчить про перевищення імпорту над експортом Словаччини.

Тепер розглянемо динаміку квот обох країн. З рис. 11 бачимо, що експортна квота Словаччини завжди перевищувала аналогічний показник України. Найменший розрив між показниками обох країн був у 2014 р., коли експортна

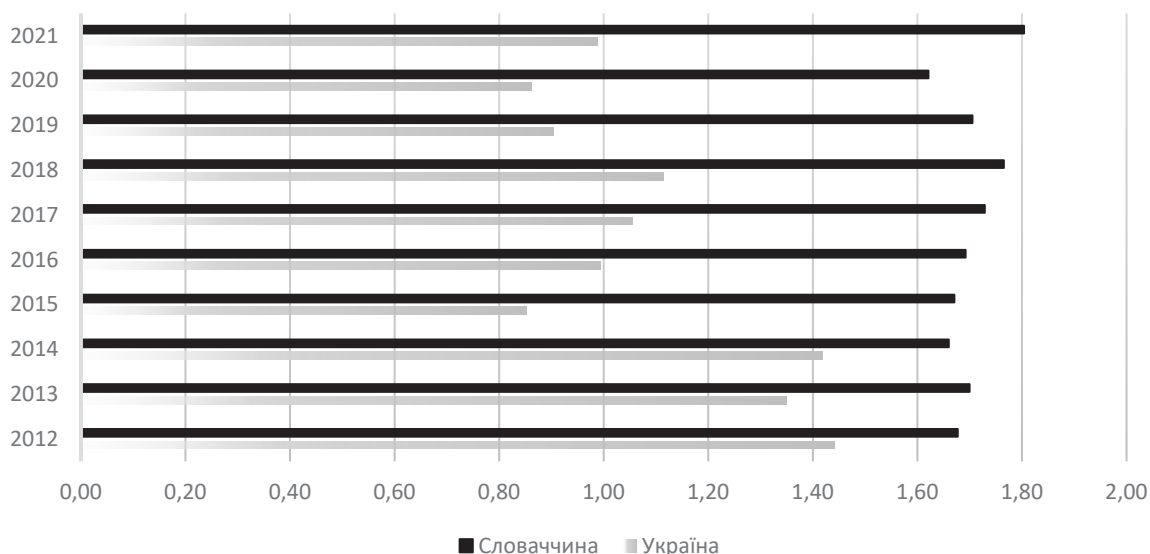

Рис. 9. Індекси товарності України та Словаччини за 2012–2021 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними: [15; 17]

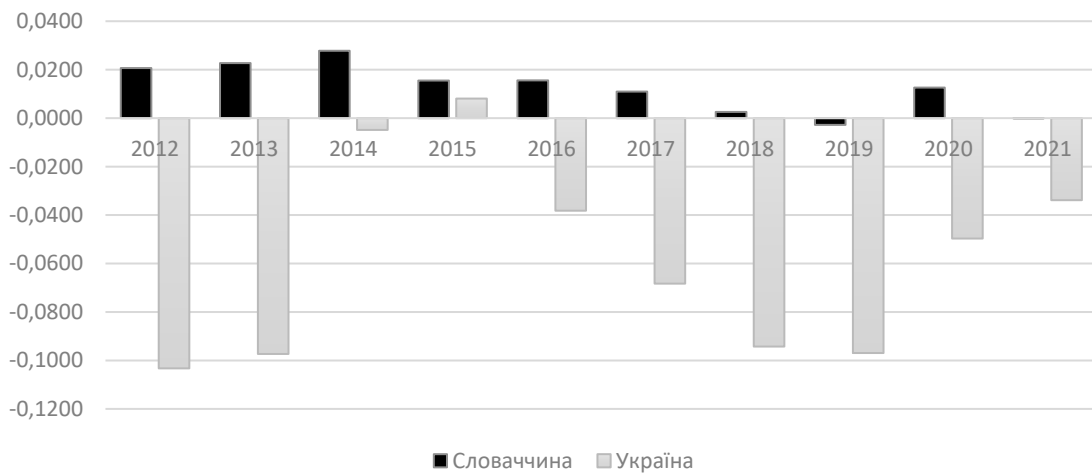

Рис. 10. Індеси чистої торгівлі України та Словаччини за 2012–2021 рр.
Джерело: побудовано авторами за даними: [15; 17]

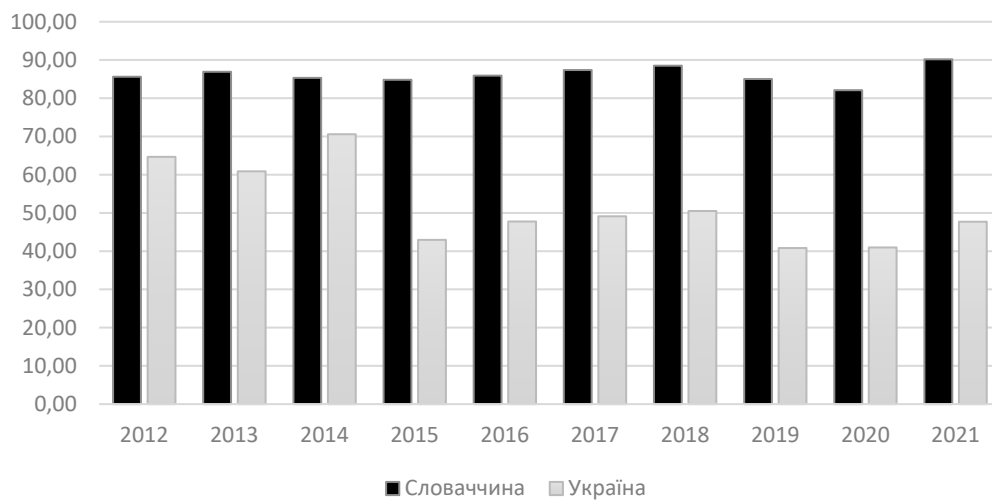

Рис. 11. Експортна квота України та Словаччини за 2012–2021 рр.
Джерело: побудовано авторами за даними: [15; 17]

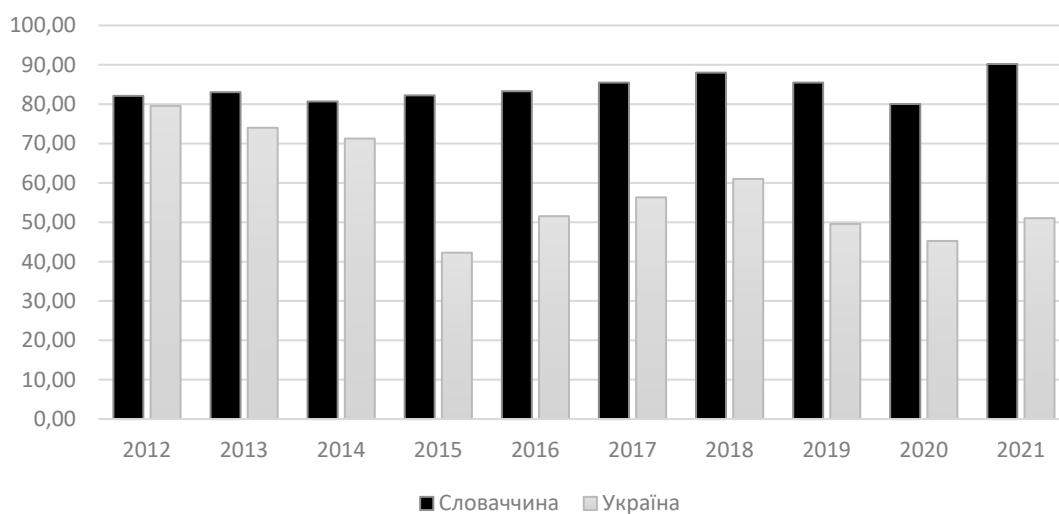

Рис. 12. Імпортна квота України та Словаччини за 2012–2021 рр.
Джерело: побудовано авторами за даними: [15; 17]

квота України досягла найвищого значення за аналізований період і становила 70,6%. В той же час, експортна квота Словаччини стабільно перевищувала 80%, а у 2021 р. досягнула рекордного показника, адже становила 90,2%, і майже удвічі перевищила експортну квоту України в цьому році. Тобто, можемо зробити висновок, що роль Словаччини як продавця на світовому ринку товарів і послуг є більшою, ніж роль України.

Щодо імпоротної квоти, то цей показник для Словаччини був також вищим за імпорتنу квоту України впродовж усього аналізованого періоду (рис. 12). Проте до 2015 р. розрив між квотами обох країн був незначним, адже, наприклад, у 2012 р. імпортна квота Словаччини становила 82,1%, а України – 79,6%, і для останньої це був найвищий показник імпоротної квоти за останні 10 років. Для Словаччини ж, 2021 р. став рекордним щодо цього показника, адже

імпортна квота перетнула позначку 90% і становила 90,2%. Таким чином, можна стверджувати, що Україна, порівняно зі Словаччиною, є менш залежною від світових ринків, особливо якщо аналізувати період після 2014 р.

Висновки. Оцінивши стан та розвиток зовнішньоторговельної діяльності Словаччини за допомогою низки показників, можемо стверджувати, що країна продовжує покращувати свої позиції за деякими з них, адже, наприклад у 2021 р. індекс товарності, експортна, зовнішньоторговельна та імпортна квоти досягли свого максимуму за останні 10 років, що, безперечно, є позитивним явищем. Окрім цього, порівняння ключових показників зовнішньої торгівлі Словаччини та України дало нам змогу зробити висновок про те, що міра участі національної економіки Словаччини в міжнародному поділі праці та відкритість економіки цієї країни є значно вищими, ніж в Україні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Якубовський С. О., Журавльов О. В. Трансформація економічних відносин Словаччини та Чеської республіки. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2014. № 3. С. 41–52.
2. Якубовський С. О., Журавльов О. В. Економічний розвиток країн Вишеградської групи в умовах євроінтеграції. *The Visegrád Four – Ukrainian Dimension*. 2017. С. 44–59.
3. Горбачук В. М. Аналіз експорту держав Східної Європи за групами агропромислових товарів у 2001–2015 рр. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. № 2. С. 316–324.
4. Pavličková V. The competitiveness of Slovak foreign trade in the European market. *Economic Annals*. 2013. № 196. С. 7–49.
5. Борсекова К., Чапкова С., Флашка Ф. Дивергенція і конвергенція у регіональному розвитку Словаччини. *Журнал європейської економіки*. 2016. № 1. С. 57–91.
6. Samson Š. Foreign trade of the Slovak Republic. *BIATEC*. 2006. № 4. С. 7–9.
7. Вдовічен А. А. Диспропорції у зовнішньоторговельній діяльності України: тенденції та проблеми. *The world economy and international economics*. 2016. № 63. С. 11–27.
8. Богацька Н. М. Аналіз розвитку зовнішньоторговельної діяльності України та можливості її покращення. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 18. С. 24–27.
9. П'янкова О. В., Ралко О. С. Зовнішня торгівля України: проблематика структурних змін та пріоритетів. *Економіка і суспільство*. 2016. № 5. С. 65–71.
10. Шемчук М. Ю. Співставлення даних з зовнішньої торгівлі між Польщею, Словаччиною та Україною. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2020. № 3. С. 93–96.
11. Раєвнева О., Філіп С. Тенденції розвитку економіки України та Словаччини: схожість та розбіжності. 2018. С. 1–3.
12. Vdovyn M., Zomchak L. Statistical estimation and analysis of foreign trade in EU and Ukraine. Socio-economic potential of cross-border cooperation : international collective monograph / Edited by Semen Matkovskyy, Marek Cierpial Wolan. 2017. P. 137–143.
13. Вдовин М. Л., Хромова М. В. Проблеми та перспективи розвитку зовнішньоторговельних відносин України з країнами ЄС. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 6. С. 61–63.
14. Зомчак Л. М., Рудницька Я. І. Економетричне моделювання залежностей між макроекономічним станом України та обсягами залучених депозитів. Причорноморські економічні студії. 2020. Вип. 49. С. 196–200.
15. Зовнішньоекономічна діяльність. Євростат : веб-сайт. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/> (дата звернення: 23.10.2022).
16. Офіційний курс гривні щодо іноземних валют. Національний банк України : веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerate-chart> (дата звернення: 23.10.2022).
17. Зовнішньоекономічна діяльність. Державна служба статистики України : веб-сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 23.10.2022).

REFERENCES:

1. Yakubovskiy S. O., Zhuravlov O. V. (2014) Transformatsiia ekonomichnykh vidnosyn Slovachchyny ta Cheskoï respubliky [Transformation of economic relations between Slovakia and the Czech Republic]. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo*, no. 3, pp. 41–52.
2. Yakubovskiy S. O., Zhuravlov O. V. (2017) Ekonomichnyi rozvytok krain Vyshehradskoi hrupy v umovakh yevrointehratsii [Economic development of the countries of the Visegrad group in the conditions of European integration]. *The Visegrád Four – Ukrainian Dimension*, pp. 44–59.
3. Horbachuk V. M. Analiz eksportu derzhav Skhidnoi Yevropy za hrupamy ahropromyslovykh tovariv u 2001–2015 rr [Analysis of exports of Eastern European countries by groups of agro-industrial goods in 2001–2015]. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia*, no. 2, pp. 316–324.
4. Pavličková V. (2013) The competitiveness of Slovak foreign trade in the European market [The competitiveness of Slovak foreign trade in the European market]. *Economic Annals*, no. 196, pp. 7–49.
5. Borsekova K., Chapkova S., Flashka F. (2016) Dyverhentsiia i konverhentsiia u rehionalnomu rozvytku Slovachchyny [Divergence and convergence in the regional development of Slovakia]. *Zhurnal yevropeiskoi ekonomiky*, no. 1, pp. 57–91.
6. Samson Š. (2006) Foreign trade of the Slovak Republic [Foreign trade of the Slovak Republic]. *BIATEC*, no. 4, pp. 7–9.
7. Vdovichen A. A. (2016) Dysproportsii u zovnishnotorhovelnii diialnosti Ukrainy: tendentsii ta problem [Disparities in foreign trade activity of Ukraine: trends and problems]. *The world economy and international economics*, no. 63, pp. 11–27.
8. Bohatska N. M. (2017) Analiz rozvytku zovnishnotorhovelnoi diialnosti Ukrainy ta mozhlyvosti yii pokrashchennia [Analysis of the development of Ukraine's foreign trade activity and opportunities for its improvement]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, no. 18, pp. 24–27.
9. Piankova O. V., Ralko O. S. (2016) Zovnishnia torhivlia Ukrainy: problematyka strukturnykh zmin ta prioritetiv [Foreign trade of Ukraine: issues of structural changes and priorities]. *Ekonomika i suspilstvo*, no. 5, pp. 65–71.
10. Shemchuk M. Yu. (2020) Spivstavlennia danykh z zovnishnoi torhivli mizh Polshcheiu, Slovachchynoiu ta Ukrainoiu [Comparison of foreign trade data between Poland, Slovakia and Ukraine]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, no. 3, pp. 93–96.
11. Raievniva O., Filip S. (2018) Tendentsii rozvytku ekonomiky Ukrainy ta Slovachchyny: skhozhist ta rozbizhnosti, pp. 1–3.
12. Vdovyn M., Zomchak L. (2017) Statistical estimation and analysis of foreign trade in EU and Ukraine. Socio-economic potential of cross-border cooperation: international collective monograph / Edited by Semen Matkovskyy, Marek CierpialWolan, pp. 137–143.
13. Vdovyn M., Khromova M. (2015) Problemy ta perspektyvy rozvytku zovnishnotorhovelnykh vidnosyn Ukrainy z krainamy YEES [Problems and prospects of foreign relations development of Ukraine and EU]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, no. 6, pp. 61–63.
14. Zomchak L. M., Rudnytska Ya. I. (2020) Ekonometrychne modeliuвання zalezhnosti mizh makroekonomichnym stanom Ukrainy ta obsiahamy zaluchenykh depozytiv [Econometric modeling of dependences between macroeconomic conditions of Ukraine and deposits volumes]. *Black Sea Economic Studies*, vol. 49, pp. 196–200.
15. Eurostat (2022) Foreign economic activity: website. Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/> (accessed 23 October 2022).
16. National Bank of Ukraine (2022) The official exchange rate of the hryvnia against foreign currencies: website. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerate-chart> (accessed 23 October 2022).
17. State Statistic Service of Ukraine (2022) Foreign economic activity: website. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 23 October 2022).